

УДК 94(477):343.1]«1941/1942»

**ІНІЦІАТИВА МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ
ЩОДО СТВОРЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА
ТЕРЕНАХ РАЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА»
(ОСІНЬ 1941 – ПОЧАТОК 1942 Р.)****LOCAL AUTHORITIES INITIATIVE TO
CREATE CRIMINAL AND PROCEDURAL
LEGISLATION ON THE TERRITORIES OF THE
REICHSKOMMISSARIAT «UKRAINE»
(AUTUMN OF 1941 – BEGINNING OF 1942)****Іваненко А. О.,**

кандидат історичних наук, докторант,
ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія
Сковороди» (Переяслав–Хмельницький, Україна),
e-mail: Alina.a.ivanenko@gmail.com, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0001-9303-7395>

Ivanenko A. O.,

Candidate of Historical Sciences, Doctoral
Candidate, SHEI «Pereiaslav–Khmelnyskyi Hryhorii
Skovoroda State Pedagogical University»
(Pereiaslav–Khmelnyskyi, Ukraine),
e-mail: Alina.a.ivanenko@gmail.com, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0001-9303-7395>

Кримінально–процесуальний кодекс повинен забезпечувати притягнення до відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, в міру своєї вини. Аналогічні завдання мали і Тимчасові кримінально–процесуальні правила для судів, прокуратури та слідчих м. Києва 1942 р., які були створені Київською міською управою для врегулювання роботи судової гілки влади. Велику увагу приділено міському суду та загальним положенням. Розписаний достатньо докладно судовий процес та досудове слідство. Документ інді позбавлений логічної послідовності та містить повторення.

Ключові слова: процес, слідство, судове засідання, свідок, доказ.

Criminal procedure code is to provide prosecution of anybody who has committed a crime according to the level of being guilty. Temporary criminal procedure rules for the judges, prosecutors and investigators of Kyiv in 1942 had the same aim and were created by the Kiev city government to manage judicial branch of power. The city court and General provisions were paid much attention. Judicial sitting and pre-trial procedure were considered in detail. At the same time the document lacks logical consequence and has some repetitions.

Keywords: process, investigation, judicial sitting, witness, evidence.

Кримінально–процесуальний кодекс один із найбільш розширених не лише в українському, а в законодавстві інших країн. Державно–політичні режими потребують відповідної нормативно–правової бази аби врегулювати відповідні правовідносини в галузях процесуального законодавства. Як відомо головними завданнями кримінально–процесуальних норм, до того ж ще й кодифікованих є охорона інтересів юридичних та фізичних осіб, держави, суспільства, повне, неупереджене та швидке розкриття злочинів, встановлення винних та правильне застосування закону. Кодекс повинен забезпечувати притягнення до відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, в міру своєї вини. Аналогічні завдання мали і Тимчасові кримінально–процесуальні правила для судів, прокуратури та слідчих м. Києва 1942 р., які були створені Київською міською управою для врегулювання роботи судової гілки влади.

Після окупації Німеччиною українських територій нова влада потребувала врегулювання багатьох правовідносин, у тому числі і в галузі кримінально–процесуальної їх складової. Власне німецьке законодавство у його так би мовити «чистому», незмінному вигляді не підходило для запровадження на окупованих територіях, адже відносини у місцевому середовищі суттєво відрізнялися від німецького правопорядку. Це законодавство не могло бути пристосоване до реалій життя місцевого населення. У цих умовах окремі представники новоствореної під німецьким контролем місцевої влади зробили декілька спроб творення власних кримінально–процесуальних норм. Один із таких документів є об'єктом даного дослідження.

Кримінально–процесуальне право часів німецької окупації не було предметом окремих досліджень, а лише згадувалось дотично у працях О. Гончаренка [1; 2; 3; 4; 5], М. Куницького [6; 7], Ю. Левченка [8] та В. Шайкан [9; 10].

Кримінальна відповідальність, відповідно до змісту документу мала індивідуальний характер «кожен сам за себе», а цивільна відповідальність могла бути колективною, навіть якщо особа не отримала кримінальне покарання по даній справі.

Кримінальне провадження закривалось або не відкривалось взагалі через: смерть обвинуваченого, закінчення терміну давнини; примирення сторін; помилування Верховної влади. Але цивільне провадження у таких випадках не припинялось. Після того, як вирок вступив у дію, то навіть при відкритті нових доказів, неможливо було відкрити повторне провадження [11, арк. 54]. Винятком були справи, коли засудженого могли виправдати або зменшити покарання.

Діти до 12 років були неосудні – віддавались під догляд батьків або осіб, що їх заміняли. Діти 13 – 18 років судились окремо від дорослих, і в залежності від справи віддавались під догляд батьків або у спеціально створені дитячі будинки [11, арк. 56].

Дізнання проводилось органами поліції або органами, яким законом було надано право проводити розслідування. По справах, що підлягали юрисдикції районних судів, розслідування проводилось під керівництвом судді, якщо справи були у юрисдикції міського суду – під керівництвом дільничного слідчого і прокурора, чий вказівки були обов'язкові до виконання. Керівництво слідства поліція мала повідомити не пізніше, ніж за добу від початку. По важливих справах поліція була зобов'язана негайно попередити слідчого та прокурора, а до їх прибуття виконувати заходи охорони місця скоєння злочину, а також об'єкта злочину, у тому вигляді, у якому його було знайдено. Головною метою поліції, проводячи дізнання, було встановлення слідів злочинця, віднайдення залишених ним речей на місці скоєння злочину, та, власне, затримання порушника. Про всі дії органів дізнання складався протокол за підписом понятих. У потрібних випадках органи дізнання мали право взяти під варту особу, проти якої було зібрано

достатньо доказів. Про утримання особи під вартою складався протокол, який протягом доби мав бути переданий керівнику справи (суддя районного суду або слідчий) [11, арк. 60]. Керівник справи мав або схвалити утримання особи, або заборонити його, тим самим звільняючи особу. Дізнання мало бути проведене протягом 10 днів, у виняткових випадках цей термін міг бути подовжений. Після закінчення дізнання по справі, поліція передавала документи відповідно керівництву справи (районний суддя чи міський слідчий), разом із постановами про осіб, які утримуються під вартою.

Якщо справа відноситься до юрисдикції міського суду, то після того, як поліція провела дізнання, справа передавалась слідчому, який або відкривав справу для попереднього слідства, або закривав справу, та повертав для зберігання у архіві поліції [11, арк. 61]. Попереднє слідство могло бути розпочато лише за наявності достатніх підстав, про що слідчий обов'язково мав попередити прокурора.

Судовий слідчий починав попереднє слідство, якщо злочин було скоєно або виявлено на його дільниці. Якщо виявлений на дільниці злочин, який скоєно у невідомому місці, то слідчий проводить справу то тих пір, поки не виявить місце скоєння та передасть справу відповідному слідчому. Слідчий був зобов'язаний безпристрасно з'ясувати усі обтяжуючі та пом'якшуючі обставини справи та приймати усі заходи для зібрання доказів. Слідчий мав право, за відповідними обставинами, накласти арешт на майно обвинуваченого; перевірити, доповнити або відмінити дії органу дізнання.

Під час проведення слідства судовий слідчий виконує усі вказівки прокурора, а при обранні заходу запобігання – утримання під вартою, протягом доби зобов'язаний повідомити прокурора.

Доказами по кримінальних справах визнавались:

1. Огляд місця скоєння злочину. Огляд проводили органи поліції, органи дізнання чи судові слідчі одразу після повідомлення про злочин. Інколи під час засідання суд визнавав за потрібне виїхати на місце злочину за участю сторін та прокурора. Проводилась процедура за участю двох або більше понять та за участю обох сторін, якщо це було можливе. При огляді зверталась увага на сліди скоєння злочину та речі, що були залишені злочинцями [11, арк. 57–59].

2. Освідування (огляд) потерпілого. Проводилось за участю лікаря, у кращому випадку судового лікаря. При даній процедурі лікар мав зробити висновки, щодо впливу на стан здоров'я завданих пошкоджень, зняття вчинення злочину та часу його вчинення [11, арк. 65]. При потребі огляду статевих органів жінок викликався лікар жіночої статі, потерпіла могла вимагати відсутності слідчого та представників поліції [11, арк. 57–59].

3. Трус. Проводився для вилучення речей, що потрібні для слідства, у присутності понять, та за можливості власника помешкання чи його представника. Для проведення даної операції складалася відповідна постанова та оголошувалась особі. Після закінчення складався, підписаний

присутніми, протокол, у якому зазначались вилучені речі [11, арк. 57–59].

4. Розтин трупу. Проводилось за участю лікаря, у кращому випадку судового лікаря [11, арк. 57–59].

5. Речові докази. Судовий слідчий мав право безперешкодно вилучати речові докази, у тому числі і поштово–телеграфічні матеріали, по справі, яку він вів, як зазначалось вище, будь-яка важлива дія слідчого супроводжувалась протоколом, а у випадках вилучення речей, доказів, – за підписом понять. Якщо доказ неможливо було вилучити з місця скоєння злочину (сліди на стінах, деревах), то вживались особливі заходи для їх охорони. Усі докази, які не долучались до справи – повертались власнику [11, арк. 66].

6. Покази потерпілого та свідків. Допит проводився слідчим чи поліцією та судом. Допит свідків проводився у місці проведення слідства. Якщо допит обвинуваченого, свідків, чи виконання певних слідчих дій у районі мало бути поза дільницею, то їх виконання передавалось підлеглому слідчому. У місті усі слідчі дії проводились самостійно слідчим [11, арк. 64]. Першочергово з'ясовувалось ставлення до сторін, вік допитуваних на національність. Про допит складався протокол, який складався від першої особи та за підписом особи, що допитувала, та того, кого допитували. Малолітні свідки допитувались у присутності педагогів, які підписували протокол та зазначали у ньому власні думки з приводу справи. Протокол перед підписом мали перевірити та зазначити, що із власних слів все вірно записано. Свідків допитували окремо, у разі потреби свідкам давались «наочні зводина», про що також складався протокол [11, арк. 57–59, 71]. За дачу неправдивих показів, наклеп, неявку понять, експертів та свідків була визначена відповідальність [11, арк. 65, 71]. Якщо свідок не з'явився до суду із вагомих причин, а на нього вже накладено штраф, то на наступному засіданні або протягом тижня він має право просити суддю про звільнення від штрафу. Свідків, що жили не на тій дільниці районного суду, де проводилось засідання, могли допитати через місцевого районного суддю [11, арк. 79].

7. Експертиза. Крім випадків обов'язкового призначення експертизи, судовий слідчий мав право її призначити. Експерти мали право ознайомлюватись лише із тими матеріалами, які були потрібні для їх висновків. За потреби експертів могло бути декілька. Якщо вони дійшли спільного висновку, то протокол складався єдиний, якщо були розбіжності у думках, то кожен складав окремий документ [11, арк. 72–73]. Якщо були певні протиріччя між висновками експертів, то матеріали справи могли бути надіслані у спеціальну установу на незалежну експертизу. Для того, щоб виявити особу нерозпізаного трупу, слідчий мав опублікувати оголошення з описом прикмет цієї особи у офіційній газеті [11, арк. 65].

8. Визнання обвинуваченого. Зізнання мало бути лише добровільним. Будь-який вплив, фізичний або психологічний, не допускався [11, арк. 57–59].

Слідство мало бути проведене протягом двох місяців, у виняткових випадках цей термін подовжувався [11, арк. 62–64].

Після виявлення достатньої кількості доказів винності особи, слідчий складав постанову про притягнення особи, як обвинуваченого, яка йому пред'являлася не пізніше 48 годин з моменту винесення. У даній постанові зазначалась особа, що складала постанову; час і місце складання; особа обвинуваченого та дата його народження; час, місце і обставини вчинення злочину; підстава притягнення за тією чи іншою статтею Кримінального кодексу. Копія даного протоколу направлялась прокурору. Обвинуваченого, до якого не були застосовані запобіжні заходи, викликали телеграмою або повісткою, в особливо важливих справах ця процедура проводилась поліцією. Затриману особу викликали за допомогою начальника місця утримання. У разі спротиву обвинуваченого, відбувалось примусове доставляння. Якщо місце знаходження обвинуваченого було невідоме, то його об'являли у розшук, у разі, якщо протягом двох місяців розшук не дав результату, то справа направлялась до прокурора [11, арк. 67].

У випадках, коли є підстави вважати, що затриманий неповнолітній, а точний вік невідомий – проводилась медична експертиза. Для службовців додатковим покаранням було звільнення з роботи, при чому постановою про звільнення з посади складалась на етапі винесення підозри про скоєння злочину, тобто до вироку суду.

Запобіжні заходи, що вживались судовим слідчим або суддею для запобігання відхилення від суду до обвинувачених:

1. Підписка про невиїзд, яка зобов'язувала обвинуваченого не відлучатись з місця проживання без дозволу.

2. Особистий догляд поліції;

3. Порука особиста і свідком, яка полягала у відповідальності певної особи своїм майном, за неявку звинуваченої особи за викликом судового слідчого.

4. Застава могла бути не лише грошова, а й майнова. Суму застави обирав слідчий в залежності від обставин справи, суми майнового позову або майнового стану обвинуваченого чи його поручителя. Якщо обвинувачений ухилявся від слідства, то застава зараховувалась в дохід держави.

5. Домашній арешт, який мав на меті ізоляції особи вдома, під вартою або без неї.

6. Ув'язнення можна було обрати запобіжним заходом лише у разі вчинення особою злочину, за який передбачалось позбавлення волі або більш суворе покарання, при тому, що були підстави вважати, що звинувачений міг ухилитись від слідства. Копії постанови про арешт надсилались прокурору, до місця арешту та місця служби обвинуваченого.

При виборі запобіжного заходу брали до уваги тяжкість злочину, силу доказів, ймовірність ухилення від слідства або від суду обвинуваченим, стан здоров'я обвинуваченого і т.д. При чому при

судовому розгляді перші два (підписка про невиїзд та догляд поліції) використовували при підозрі у злочинах, за які найвищою мірою покарання був арешт, а наступні – для більш тяжких злочинів. Кожен із запобіжних заходів міг бути змінений в залежності від обставин справи або за бажанням прокурора [11, арк. 69–71, 80].

Попереднє слідство припинялось у випадках, коли не виявлено злочинця, за відсутності складу злочину та за недостатністю доказів. Попереднє слідство вважалось закінченим і направлялось до суду, коли встановлено особу обвинуваченого, його вік, судимість, факт злочину, місце, час і спосіб вчинення злочину та обставини справи [11, арк. 73]. Визнавши попереднє слідство закінченим, слідчий оголошує обвинуваченому слідчий матеріал, який у свою чергу міг за бажанням доповнити матеріали справи. Якщо слідчий зробить висновок про малозначність доповнення, то він має скласти постанову про відмову у клопотанні [11, арк. 74].

Усі дії судового слідчого будь-який учасник слідства міг оскаржити протягом 72 годин, з вчинення оскаржуваної дії, про що судовий слідчий зобов'язаний був попередити прокурора протягом 24 годин.

Після закінчення слідства судовий слідчий передавав справу прокурору. У разі висновку закриття справи прокурор передавав справу до суду, а суд погоджуючись передавав її до архіву.

У разі достатньої кількості доказів районний або дільничний прокурор складав список осіб, які мали бути викликані до судового засідання та передавав справу міському прокуророві, а той у свою чергу направляв до суду [11, арк. 75]. У разі недостатності доказів складався висновок про зупинення слідства. У разі перекваліфікації злочину або розподілі справи через різний ступінь розкриття та наявності доказів, складалися відповідні висновки та направлялись у суд чи на доопрацювання. Розділ справи відбувався і тоді, коли обвинувачених було декілька, але не усіх розшукано, або відносно деяких була наявна недостатня кількість доказів, то складався висновок про закриття однієї частини справи та акт обвинувачення щодо іншої [11, арк. 76].

Судове переслідування розпочиналося: у випадку скарги потерпілого; за повідомленням поліції; за пропозицією прокурора; за явкою з повинною; за повідомленням державних, громадських чи кооперативних установ, що потерпіли від злочинів; за власною ініціативою слідчого чи судді, коли вони одержать відомості про скоєння злочину, їм підсудного.

Приватні особи, потерпілі від злочину, могли закрити справу на будь-якій стадії процесу за власним бажанням. Окрім кримінального позову до відкриття судового засідання, постраждали, що понесли збитки, могли подати і цивільний позов. Після відкриття судового засідання, у разі припинення кримінального розслідування, а також у разі закінчення терміну позовної давності по кримінальній справі, цивільний позов можна було подати до цивільного суду [11, арк. 53].

Затримувати будь-кого могли лише спеціально створені установи та у встановленому законом порядку, в іншому випадку, прокурор мав право звільнити затриманого.

Судам надавалась навіть певна автономія у вирішенні справ: «суди розглядають та вирішують справи на підставі існуючих правил, а в разі їх неясності чи неповноти за загальним розумом цих правил» [11, арк. 54].

Районні суди розглядали справи, де найбільшою мірою покарання було 3 роки позбавлення волі. У районних судах, суддя одноособово розглядав справу, а у міському – голова і два члени суду. Справи за районами розподілялися за місцем скоєння злочину або його закінчення, якщо це був довготривалий злочин. Якщо злочинець звинувачений у декількох районах за різні злочини, то таку справу розглядав міський суд. Співучасники судились разом із головною дієвою особою злочину [11, арк. 56].

Викликали до суду повісткою, де зазначали прізвище ім'я та по-батькові особи, що викликають, час та місце слухання, справу, по якій воно проводилося та наслідки неявки. Повістку могли вручити не особисто тому, кого викликають, а й рідним, домовласникові і навіть двірникові. Після вручення зазначався час передачі та розписки особи, що її прийняла. Якщо особа, що отримала відмовилась підписати повістку, то її вручають при двох понятих. У районному суді явка по справі, де обвинуваченого могли засудити не більше арешту, була не обов'язкова, навіть була можливість присутності представника обвинуваченого, якщо іншого не вимагав суддя [11, арк. 78].

Суддя міг відкласти розгляд справи, якщо обидві сторони конфлікту не могли надати усіх доказів по справі. Підсудні після початку справи автоматично отримували підписку про невиїзд [11, арк. 79].

Районний суддя розглядав справи одноособово, у присутності секретаря та сторін, при чому останні мали право доручати захист своїх прав правозахисникам (адвокатам) або близькій особі. При чому про наявність правозахисників сторони мали попередити до початку засідання, а точніше у триденний термін після отримання повістки. Також підсудні мали право попросити Суд надати їм захисника із Бюро оборонців [11, арк. 85]. Неповнолітнім захисники надавалися навіть без прохання [11, арк. 86]. Після викладу справи у підсудного питали, чи визнає він себе винним, якщо підсудний провину не визнавав, то суддя вислуховував спочатку скажника та його свідків, потім свідків підсудного, далі – захисник, і останнім виступав підсудний [11, арк. 80]. Кожному зі свідків могли поставити питання. Від свідчень мали право відмовитись чоловік або дружина підсудного. Докази від кожної сторони представлялись суддею іншій стороні. Після цього суддя роз'ясував питання про винність особи на підставі усіх обставин. Якщо підсудного вважали невинуватим, то його негайно звільняли, в додаток до цього, якщо обвинувачення було визнане несумлінним,

то із скажника стягували усі судові витрати, а за бажанням підсудного – виплати йому винагороди за понесені збитки [11, арк. 81]. Якщо підсудний визнається винним, то йому призначають належне покарання, сплату судових витрат та компенсацію потерпілій стороні, якщо вона цього вимагала. Після оголошення вироку суддя роз'яснював терміни та можливості оскарження, але вирок негайно вступав у свою законну силу.

Після даних процедур суддя складав у дводенний термін вирок у закінченій формі, у якому зазначалося:

1. Рік, місяць та число, коли його було укладено;
2. Особи, які брали участь у справі;
3. Обставини справи, що були встановлені у суді;
4. Закони, які були застосовані;
5. Судові витрати, які були зобов'язана сплатити винна сторона;
6. Підпис судді.

Вирок суду був остаточний і виконувався негайно, якщо обидві сторони відмовлялись від оскарження та по спливу 7-денного термін для касаційної скарги чи протесту прокурора [11, арк. 82].

Вироки районного суду можна було оскаржити в касаційному порядку у суді другої інстанції. Скаргу мали право подавати протягом 5 днів потерпілий, цивільний позивач, засуджений або прокурор. Скарги і протести подавались до суду, що розглядав справу, а той у свою чергу протягом двох днів передавав їх до міського суду. До міського суду могли подати скаргу про те, що справа розглядалася довго, або про те, що її не приймали до розгляду, та навіть на утримання під вартою. У касаційному суді присутність сторін була необов'язкова, окрім засудженого до позбавлення волі – його доставляли на засідання. Засідання касаційної інстанції починалось викладом справи, згодом давали пояснення сторона скажник, потім друга сторона і прокурор. Касаційний суд вирішував справи колегіально. Рішення було остаточним і оскарженню не підлягало. Протягом трьох днів рішення повертали до районного суду для виконання [11, арк. 83–84].

У Міському суді карні справи виникали згідно акту обвинувачення прокурора. Після попереднього слідства та переведення справи до суду, Голова суду давав розпорядження про передачу підсудному копії акту обвинувачення та списку осіб, що мали бути викликані на засідання. Підсудний, у свою чергу, мав у триденний термін повідомити суд про свого захисника та, за потреби, додати до списку запрошених на судові засідання свідків, які мали би бути допитані з приводу окремих обставин. Цивільний позивач мав право також доповнити список свідків [11, арк. 85]. Але суд розглядав дані прохання про виклик додаткових свідків і міг відмовити, за винятком прохання прокурора, про що складалась вмотивована постанова. Після затвердження списку свідків захисники мали право зустрітися із підсудними, якщо ті перебували під вартою. Сторони або їх представники мали право розглядати справу лише у канцелярії суду під

наглядом секретаря [11, арк. 86]. Усі особи, що мали брати участь у судовому засіданні отримували про це повістку.

На судовому засіданні міського суду повинні були бути присутніми не менше трьох суддів на чолі із Головою суду або виконуючого його обов'язки, прокурор та секретар. Підсудний та потерпілий могли заявляти про відвід судді чи прокурора від участі у справі за законними причинами, такі як: коли суддя (прокурор), дружина його, родичі по прямій лінії або інші близькі родичі брали участь у справі; якщо суддя був прокурором, судовим слідчим, свідком або повіреним однієї зі сторін; якщо суддя (прокурор) був опікуном однієї зі сторін; коли суддя (прокурор) або його дружина були найближчими спадкоємцями одного із учасників справи [11, арк. 87]. Суддя, проти якого було заявлено відвід мати дати пояснення та залишити судові засідання, рішення по його участі у справі приймалось без нього. Прокурор мав за тих же обставин зробити самовідвід та передати свої обов'язки іншій особі із прокурорського нагляду.

Голова суду керував судовим засіданням, порядком проведення його, припиняв всі дії, що не мали відношення до справи, не допускав образливих викидів проти будь-якої особи, порушення належного ставлення до законів та влади. Голова суду був зобов'язаний надати підсудному всі засоби для виправдання [11, арк. 88]. Усі судові засідання були відкриті (окрім злочинів проти держави, релігії та тяжкі злочини проти жінок), але кількість присутніх лімітувалась місткістю судового залу та можливістю нормального проведення судових дій. Заборонялась присутність на судових засіданнях «недолітків», учнів середніх та нижчих шкіл. Рішення по справах, що слухались за закритими дверима оголошувались прилюдно. Судове засідання проводилось усно за винятком письмових свідчень тих, хто за смертю або станом здоров'я не зміг з'явитись на слухання або, якщо письмові свідчення значно відрізнялись від усних, даних на засіданні. Засідання відбувалось без перерви, окрім часу потрібного на відпочинок [11, арк. 89].

Для підсудного у приміщенні суду відводилось окреме місце, якщо він під час слідства перебував під вартою, то і на засіданні охорона була присутня поруч. Починалось засідання із з'ясування особи підсудного та свідків, а також причини неявки когось із них. За неявкою когось із свідків судове засідання могли продовжити без них, або відкласти на певний термін. Свідок, що не з'явився без вагомих причин, зобов'язаний був сплатити штраф, а також судові витрати особам, яких було викликано до суду [11, арк. 90].

Після відкриття судового засідання суддя зачитував обвинувачення та питав у підсудного про визнання провини. Якщо підсудний визнавав себе винним, то йому пропонували питання щодо обставин злочину, та, за умови погодження інших учасників процесу, переходили до заключних дебатів. Якщо підсудний не визнавав себе винним, то переходили до розгляду справи [11, арк. 91]. Якщо підсудних було декілька, то їх могли допитувати

окремо або у присутності інших за рішенням суду. Свідки викликались поодиночці, але за потреби могли допитати повторно у присутності інших свідків для очної ставки. Речові демонструвались підсудним, свідкам та потерпілому. Перш за все допитували потерпілого, потім свідків обвинувачення і згодом свідків підсудного. Спочатку допитувані мали розповісти все, що їм відомо по справі, а потім кожна зі сторін мала право задати питання, що конкретизували [11, арк. 92].

По кожній справі секретарем складався протокол, у якому зазначалось:

1. Час і місце засідання;
2. Особи, що ввійшли до складу суду;
3. Суть справи;
4. Особи, що брали участь у справі (підсудні та їх захист, обвинувальна сторона та їх повірені);
5. Свідки та експерти і суть їх показів;
6. Дії, що провадились на засіданні;
7. Зауваження сторін відносно кожної дії.

Протокол підписувався суддями та секретарем. Зауваження зазначались після викладу матеріалу [11, арк. 96].

Судове слідство закінчувалось дебатами сторін по суті розглянутих та перевічених доказів. Дебати складались із обвинувальної промови прокурора, пояснень цивільного позивача, пояснень підсудного [11, арк. 93]. Рішення судді обмірковували в окремій залі, без присутності будь кого із учасників справи та сторонніх осіб. Суд ухвалював вирок про виправдання підсудного, якщо його вина не доведена; про звільнення підсудного з-під варти та закриття справи за терміном давнини або іншою законною підставою; про покарання підсудного. Окрім цього мали бути вирішені питання про речі, здобуті злочином; про відшкодування збитків, які були понесені сторонами; про сплату судових витрат. Речі, що здобуті злочином, повертались власнику. Виправданій підсудний мав право просити компенсацію за необґрунтовані обвинувачення [11, арк. 94].

Вирок записувався у письмовій резолюції, у якій зазначалось:

1. Дата проведення засідання;
2. Склад суду;
3. Особа підсудного (декількох підсудних);
4. Статті тимчасових кримінальних правил;
5. Суть вироку.

Після підпису резолюції Судді повертались до залу та прилюдно оголошували її. До резолюції додавались суть обвинувачення і докази, складався вирок протягом трьох днів із моменту оголошення резолюції [11, арк. 95]. Вирок суду був остаточний, оскарженню не підлягав, виконувався він одразу після оголошення.

Загалом, підводячи підсумки аналізу Тимчасових кримінально-процесуальних правил для судів, прокуратури та слідчих м. Києва можна зробити висновок, що документ іноді позбавлений логічної послідовності, достатньо багато повторів загальних положень. Велику увагу приділено міському суду та загальним положенням. Складається враження, що у Міському суді справи розглядались більш професійно і докладно, навіть

із викладення законодавчих положень. Окрім того, оскарження проводилось лише у касаційному порядку, кінцевою інстанцією був Міський суд, його рішення оскарженню не підлягали.

Список використаних джерел

1. Гончаренко, ОМ., 2010. 'Інститут правових радників у системі судочинства Рейхскомісаріату «Україна» (1941–1944 рр.)', *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія №6. Історичні науки: 36. наукових праць. Випуск 6: Ювілейний випуск до 175-річчя Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Київ, с.120–125.
2. Гончаренко, ОМ., 2009. 'Кримінальне право як засіб регулювання поведінки місцевого населення Рейхскомісаріату «Україна»: огляд нормативної бази та судової практики (1941–1944 рр.)', *Наукові записки з української історії: Збірник наукових праць*, Переяслав-Хмельницький, Вип.23, с.120–126.
3. Гончаренко, ОМ., 2009. 'Судова та управлінсько-розпорядча практика установ окупаційної адміністрації Рейхскомісаріату «Україна» у сфері припинення сімейних правовідносин (1941–1944 рр.)', *Часопис української історії* / За ред. доктора історичних наук, професора А. П. Коцура, Київ, Вип.16, с.59–64.
4. Гончаренко, ОМ., 2011. 'Функціонування окупаційної адміністрації Райхскомісаріату «Україна»: управлінсько-розпорядчі та організаційно-правові аспекти (1941–1944 рр.): монографія', К.: *НПУ імені М. П. Драгоманова*.
5. Гончаренко, ОМ., Куницький, МП., Лисенко, ОЄ. 2014. 'Система органів місцевого управління на території Райхскомісаріату «Україна» та «військової зони». 1941–1944 рр.', *НАН України. Ін-т історії України*, Київ.
6. Куницький, МП., 2013. 'Судові засоби захисту прав та інтересів місцевого населення Райхскомісаріату «Україна» (1941–1944 рр.)', *Мандрівець*, Тернопіль, 2013, №6 (108), с.36–40.
7. Куницький, МП. 2014. 'Функціонування установ шліфенів та шефенів на теренах Райхскомісаріату «Україна»: аналіз судової практики (1941–1944 рр.)', *Часопис української історії* / За ред. доктора історичних наук, професора А. П. Коцура, Київ, Вип.29, с.29–33.
8. Левченко, Ю., 2011. 'Судовий апарат німецьких адміністративно-територіальних одиниць України за роки окупації: 1941–1944 рр.', *Вісник академії праці і соціальних відносин федерації профспілок України*. Науковий збірник. Серія: Політика, історія, культура, 4 (60), с.115–120.
9. Шайкан, ВО., 2006. 'Німецька система судочинства та діяльність українських правових відділів у роки тимчасової гітлерівської окупації України', *Безсмертя подвигу: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, Київ, 22 квітня 2005 р. / Київський національний університет внутрішніх справ, К.: *ВПЦ МВС України*, с.205–210.
10. Шайкан, ВО., 2007. 'Стан системи судочинства на території Рейхскомісаріату «Україна» та військової зони в роки гітлерівської окупації', *Сторінки воєнної історії України: 36. наук. статей* / НАН України. Ін-т історії України, К., Вип.11, с.111–121.
11. 'Київський обласний державний архів', Ф.2412 (0085), Оп.2, Спр.47. Проекти временных уголовных, уголовно-процессуальных и других юридических правил г. Киева. 31 мая 1942, 117 арк.
12. naukovyh prac'. Vypusk 6: Juvilejnyj vypusk do 175-rihchja Nacional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni M. P. Dragomanova, Kyi'v, s.120–125.
13. 2. Goncharenko, OM., 2009. 'Kryminal'ne pravo jak zasib reguljuvannja povedinky miscevego naselennja Rejhskomisariatu «Ukrai'na»: ogljad normatyvnoi' bazy ta sudovoi' praktyky (1941–1944 rr.) (Criminal law as a means of regulating the behavior of the local population of the Reichskommissariat «Ukraine»: review of the regulatory framework and jurisprudence (1941–1944))', *Naukovi zapysky z ukrai'ns'koi' istorii'*: Zbirnyk naukovykh prac', Perejaslav–Hmel'nyč'kyj, Vyp.23, s.120–126.
14. 3. Goncharenko, OM., 2009. 'Sudova ta upravlins'ko-rozporjadcha praktyka ustanov okupacijnoi' administracii' Rejhskomisariatu «Ukrai'na» u sferi prypynennja simejnyh pravovidnosyn (1941–1944 rr.) (Judiciary and administrative practice of institutions of the occupation administration of the Reichskommissariat «Ukraine» in the sphere of the termination of family ties (1941–1944))', *Chasopys ukrai'ns'koi' istorii'* / Za red. doktora istorychnykh nauk, profesora A. P. Kocura, Kyi'v, Vyp.16, s.59–64.
15. 4. Goncharenko, OM., 2011. 'Funkcionuvannja okupacijnoi' administracii' Rajhskomisariatu «Ukrai'na»: upravlins'ko-rozporjadchi ta organizacijno-pravovi aspekty (1941–1944 rr.): monografija (Functioning of the occupational administration of the Reichskommissariat «Ukraine»: administrative and administrative and organizational-legal aspects (1941–1944))', K.: *NPU imeni M. P. Dragomanova*.
16. 5. Goncharenko, OM., Kunyc'kyj, MP., Lysenko, OJe. 2014. 'Systema organiv miscevego upravlinnja na terytorii' Rajhskomisariatu «Ukrai'na» ta «vijs'kovoï' zony». 1941–1944 rr. (The system of local government bodies on the territory of the Rayhskommissariat «Ukraine» and «military zone». 1941–1944)', *NAN Ukrai'ny. In-t istorii' Ukrai'ny*, Kyi'v.
17. 6. Kunyc'kyj, MP., 2013. 'Sudovi zasoby zahystu prav ta interesiv miscevego naselennja Rajhskomisariatu «Ukrai'na» (1941–1944 rr.) (The judicial remedies for the protection of the rights and interests of the local population of the Reichskommissariat «Ukraine» (1941–1944))', *Mandrivec'*, Ternopil', 2013, №6 (108), s.36–40.
18. 7. Kunyc'kyj, MP. 2014. 'Funkcionuvannja ustanov shlifenuv ta shefeniv na terenah Rajhskomisariatu «Ukrai'na»: analiz sudovoi' praktyky (1941–1944 rr.) (Operation of sifters and patrons in the regions of the Reichskommissariat «Ukraine»: analysis of judicial practice (1941–1944))', *Chasopys ukrai'ns'koi' istorii'* / Za red. doktora istorychnykh nauk, profesora A. P. Kocura, Kyi'v, Vyp.29, s.29–33.
19. 8. Levchenko, JuL., 2011. 'Sudovyj aparat nimec'kyh administratyvno-terytorial'nyh odynyc' Ukrai'ny za roky okupacii': 1941–1944 rr. (The judicial apparatus of the German administrative-territorial units of Ukraine for the years of occupation 1941–1944)', *Visnyk akademii' prac'i i social'nyh vidnosyn federacii' profspilok Ukrai'ny*. Naukovyj zbirnyk. Serija: Polityka, istorija, kul'tura, 4 (60), s.115–120.
20. 9. Shajkan, VO., 2006. 'Nimec'ka systema sudochynstva ta dijalt'nist' ukrai'ns'kyh pravovyh viddiliv u roky tymchasovoi' gitlerivs'koi' okupacii' Ukrai'ny (The German system of legal proceedings and the activities of Ukrainian legal departments in the years of the temporary Nazi occupation of Ukraine)', *Bezsmertja podvigu: Materialy mizhnarodnoi' nauково-praktychnoi' konferencii'*, Kyi'v, 22 kvitnja 2005 r. / Kyi'vs'kyj nacional'nyj universytet vnutrishnih sprav, K.: *VPC MVS Ukrai'ny*, s.205–210.
21. 10. Shajkan, VO., 2007. 'Stan systemy sudochynstva na terytorii' Rejhskomisariatu «Ukrai'na» ta vijs'kovoï' zony v roky gitlerivs'koi' okupacii' (State of the system of justice in the territory of the Reichskommissariat «Ukraine» and the military zone during the Nazi occupation)', *Storinky vojennoi' istorii' Ukrai'ny: Zb. nauk. statej* / NAN Ukrai'ny. In-t istorii' Ukrai'ny, K., Vyp.11, s.111–121.
22. 11. 'Kyi'vs'kyj oblasnyj derzhavnyj arhiv (Kyiv Regional State Archive)', F.2412 (0085), Op.2, Spr.47. Proekty vremennyh ugovolnyh, ugovolno-procussual'nyh i drugih juridicheskikh pravil g. Kiev. 31 maja 1942, 117 ark.

References

1. Goncharenko, OM., 2010. 'Instytut pravovyh radnykiv u sistemі sudochynstva Rejhskomisariatu «Ukrai'na» (1941–1944 rr.) (Institute of Legal Advisers in the System of Proceedings of the Reichskommissariat «Ukraine» (1941–1944))', *Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova*. Serija №6. Istorychni nauky: Zb.